

УДК 332.122(043.5)

*В.К. Васенко, д-р екон. наук, доц.,
Українська академія банківської справи НБУ*

ФІНАНСОВІ, ПРАВОВІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ МЕХАНІЗМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА У ВІЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗОНІ

Постановка проблеми. Механізми спеціальних (вільних) економічних зон з метою забезпечення прискореного соціально-економічного розвитку використовують провідні країни ринкової економіки, країни з перехідною економікою, а також держави, що розвиваються.

На шлях створення вільних економічних зон з метою стимулювання залучення іноземних та вітчизняних інвестицій в економіку стала й Україна.

Створення вільної економічної зони передбачає не лише надання певній території держави відповідних пільг для залучення інвестицій, спеціальний правовий режим економічної діяльності та порядок застосування і дії законодавства України [4, с. 558], але й відкритість зональної території для світового ринку, капіталу, товарів, робочої сили, підприємництва та ін. В результаті на території вільної економічної зони набагато жорстокішою стає конкуренція, методи її здійснення, а враховуючи нерозвинутість страхового ринку в зоні зі страхування підприємницьких ризиків та недостатні заходи з фінансової, правової й інформаційної безпеки вітчизняних суб'єктів господарської діяльності це дає можливість іноземним підприємцям мати певні переваги у конкурентній боротьбі.

Програмою розвитку в Україні спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності на період до 2010 р. передбачено створення нових типів ВЕЗ і додатково залучити понад 3,4 млрд. дол. [3, с. 54]. Звідси витікає актуальність проблеми фінансової, правової та інформаційної безпеки вітчизняних підприємців в умовах відкритості економіки і ужорсточення конкуренції на внутрішньому ринку СЕЗ.

Метою дослідження є: аналіз фінансової, правової та інформаційної безпеки підприємств у вільних економічних зонах країн ринкової та перехідної економіки; виділення найважливіших чинників фінансової, правової та інформаційної безпеки підприємства у вільній економічній зоні; надання пропозицій щодо найбільш ефективних форм фінансової, правової та інформаційної безпеки вітчизняних підприємств у ВЕЗ.

Виклад основного матеріалу. Проведені нами дослідження фінансової, правової та інформаційної безпеки підприємств у ВЕЗ країн ринкової економіки (США, Японії, Великобританії, ФРН та інших) засвідчують, що всі вони вміло запроваджують у своїх вільних економічних зонах відповідні

механізми фінансової, правової та інформаційної безпеки діяльності для своїх підприємств.

Аналіз вітчизняних літературних джерел дає можливість зробити нам висновок про те, що проблема фінансової, правової та інформаційної безпеки підприємницької діяльності у національних вільних економічних зонах ще не вивчена, незважаючи на те, що вона є складовою національної безпеки України. Зокрема, І.Ю. Сіваченко, Н.О. Кухарська, М.А. Левицький в навчальному посібнику “Вільні економічні зони” розглядають лише фінансове забезпечення діяльності ВЕЗ [7, с. 77-79], випускаючи значення фінансової безпеки такої діяльності. О. Іващенко, І. Павленко в роботі “Проблеми та перспективи розвитку спеціальних економічних зон в Україні” розглядають правове забезпечення діяльності ВЕЗ [1, с. 26-33]. Лише правове забезпечення діяльності ВЕЗ знаходимо і у В. Пили, О. Чмиря [2, с. 18-24] та інших авторів.

У зв'язку з цим, на наш погляд, виникає потреба у більш детальному розгляді сутності та значення фінансової, правової та інформаційної безпеки діяльності підприємств у вільних економічних зонах.

Фінансовий механізм економічної безпеки підприємства у вільній економічній зоні ми розглядаємо як комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених форм і методів створення та використання фінансових ресурсів для забезпечення сталого економічного розвитку і соціальних потреб персоналу суб'єкта господарської діяльності. Стосовно підприємства, організації фінансова безпека означає надійність захищеності їх фінансового механізму від внутрішніх та зовнішніх загроз, що перешкоджають ефективному використанню фінансових ресурсів.

Фінансовий механізм охоплює фінансове планування, фінансові показники, нормативи, ліміти й резерви, стимули і санкції, а також систему управління фінансами підприємства. Головне завдання фінансового механізму – фінансове забезпечення і фінансове регулювання економічних і соціальних процесів, направлених на створення максимально високого рівня платоспроможності підприємства й ліквідності його активів, найбільш ефективну структуру капіталу і менеджменту активів з метою максимізації прибутку і зростання ринкової ціни підприємства. Таким чином, фінансову безпеку підприємства у ВЕЗ можна визначити за допомогою аналізу ефективності використання його фінансових ресурсів, що визначається показниками рентабельності його діяльності, нормою дивідендних виплат на цінні папери підприємства, а також курсовою вартістю його цінних паперів як синтезуючого показника поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив його розвитку. Ефективність дії фінансового механізму економічної безпеки підприємства у ВЕЗ залежить від своєчасності вияву впливу негативних факторів, що загрожують фінансовими збитками, які за спектром дії умовно можна розділити на внутрішні і зовнішні.

До внутрішніх негативних факторів належать усвідомлені дії певних людей або недобросовісна робота персоналу підприємства чи його партнерів.

Негативні внутрішні фактори найбільший прояв можуть мати за умов неефективного фінансового планування діяльності підприємства та некваліфікованого менеджменту активами підприємства – особливо його оборотними засобами, загальною структурою капіталу та неякісного контролю за системою фінансових потоків підприємства, а також поточних і прогнозованих показників ліквідності і платоспроможності підприємства. Цю роботу має виконувати найбільш кваліфікований персонал підприємства за умов жорсткої конфіденційності основних показників.

Не меншою загрозою фінансовій безпеці підприємства у ВЕЗ є недостатній контроль за структурою його вкладень, тобто за співвідношенням фінансового портфеля підприємства за ступенем ризику і доходності його складових. За цих умов велике значення має оптимізація структури технологічних інвестицій за факторами значимості і ефективності витрат з урахуванням економічної безпеки і перспектив розвитку бізнесу, покращення його платоспроможності і структури дебіторсько-кредиторської заборгованості.

Необхідною умовою забезпечення фінансової безпеки підприємства є діяльність менеджера з формування і управління цінними паперами підприємства, оскільки планування, випуск і розміщення емісії акцій підприємства дають можливість забезпечити йому приплив необхідних інвестицій. Крім цього, зустрічне розміщення пакетів власних акцій серед партнерів і навіть конкурентів дає можливість підприємству отримати додаткові інвестиції, а також суттєво вплинути на зниження витрат і підвищення рентабельності бізнесу.

До зовнішніх негативних факторів належать форс-мажорні обставини (стихійне лихо, військові дії, страйки тощо), а також подібні до них – міжнародні угоди, блокади, ембарго, несприятливі кон'юнктурні умови цін, курсів обміну валют, внутрішньодержавні законодавчі акти, які здатні негативно вплинути на фінансову складову економічної безпеки підприємства.

Правовий механізм економічної безпеки підприємства також включає відповідні заходи підприємства у вільній економічній зоні з метою уникнення збитків від дії негативних внутрішніх і зовнішніх факторів. Серед внутрішніх факторів, які негативно впливають на правовий механізм економічної безпеки підприємства, найважливішими є низька кваліфікація персоналу юридичної служби, недостатнє фінансування цієї служби, а також відсутність необхідної уваги з боку керівництва до кваліфікованого юридичного забезпечення усіх сторін діяльності підприємства і нерозуміння значимості проведення комплексної юридичної експертизи будь-яких дій підприємства на предмет їх відповідності вимогам чинного законодавства.

Важливе місце у правовому механізмі економічної безпеки підприємства займає юридичний аналіз договірних відносин підприємства з партнерами по бізнесу, з персоналом за трудовими угодами, а також ефективності юридичного захисту інтересів підприємства в конфліктних ситуаціях і планування юридичної підтримки бізнесу. У невеликих вільних економічних зонах правовий захист фірм здійснюють юридичні “клініки”.

До негативних зовнішніх чинників належить часта зміна чинного законодавства і методів його реалізації, наслідком яких є фінансові збитки та втрати прибутку. Серед основних негативних чинників цієї групи необхідно особливу увагу звернути на такі зовнішні загрози правового характеру, як зміна до господарського, податкового і митного кодексів, законодавства з власності, землі, праці, а також з питань приватизації, корпоратизації та ін.

Система показників правової безпеки підприємства включає:

- питому вагу судових та арбітражних спорів у загальній сумі господарських договорів підприємства;
- кількість виграних позовів до загального їх числа;
- кількість працівників підприємства на одного юриста;
- вартісні показники, що відображають фінансову ефективність забезпечення правової безпеки підприємства;
- сальдо штрафних санкцій за господарськими договорами;
- питому вагу отриманих і сплачених штрафних санкцій до їх кількості;
- питому вагу витрат на юридичне забезпечення у загальній структурі виробничих витрат.

Інформаційний механізм економічної безпеки підприємства забезпечує надходження достовірної інформації для підприємства та її захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз і дає можливість оптимально використовувати фінансові ресурси з метою максимізації прибутку та підвищення конкурентоспроможності продукції.

Згідно з Законом України “Про захист економічної конкуренції” під інформацією розуміються відомості в будь-якій формі й вигляді та збереженні на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо) фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп’ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості [5, с. 1].

Проблема інформаційної безпеки розглядається з таких трьох точок зору:

- 1) захист інформації;
- 2) контроль за інформаційним простором підприємства;
- 3) достатнє інформаційне забезпечення підприємства, організації.

Забезпечення підприємства достовірною інформацією має здійснювати його спеціалізований інформаційно-аналітичний підрозділ (маркетингова служба), основні функції якого полягають у наступному:

- збиранні інформації, що має відношення до діяльності підприємства;
- аналізі отриманої інформації;
- прогнозуванні тенденцій ринкових ситуацій і розвитку науково-технічного прогресу в галузі діяльності підприємства, обсягів

- виробництва, технологічного розвитку і фінансового стану, економічних і політичних процесів в країні і світі, а також показників основного бізнесу;
- оцінці рівня економічної безпеки підприємства та розробці рекомендацій щодо підвищення його рівня.

Інформаційна безпека економічної діяльності підприємства повинна виключати можливість використання нелегальних методів збору інформації про підприємство підприємствами-конкурентами і усувати можливості крадіжки чи копіювання носіїв інформації, прослуховування розмов відповідальних посадових осіб, проникнення в комп'ютерну систему підприємства та ін.

Захист інформації передбачає систему заходів, спрямованих на недопущення несанкціонованого доступу до інформації, несанкціонованої її модифікації, втрати, знищення, порушення цілісності тощо, а контроль за інформаційним простором – заходи щодо мінімізації збитків від здійснення підривних психологічних операцій.

Суб'єкт інформаційних відносин може постраждати (зазнати збитків) не тільки від несанкціонованого доступу, а й від пошкодження системи, приміром, перерви в обслуговуванні клієнтів.

Рівень достатності інформаційного забезпечення фірми визначають, виходячи із її потреб в інформації для прийняття рішення. Рівень захисту визначають для кожного певного виду інформації окремо. Таким чином, процес інформаційної безпеки економічної діяльності підприємства у ВЕЗ має включати в себе як виконання сукупності всіх інформаційно-аналітичних функцій, так і специфічні операції, які забезпечують економічну безпеку підприємства.

Інформаційна безпека є одним із видів національної безпеки України, до яких крім неї входять політична, економічна, військова, екологічна, міжнародна, соціальна, регіональна та ін., тому виконання вимог інформаційної безпеки кожною фірмою та організацією має велике значення у зміцненні національної безпеки.

Висновки. У зв'язку із зростанням відкритості економіки, як засвідчує світовий досвід країн ринкової і перехідної економіки, суб'єкти господарювання вільних економічних зон з метою підвищення своєї конкурентоспроможності особливе значення надають підвищенню фінансової, правової та інформаційної безпеки діяльності. Особливої гостроти фінансова, правова та інформаційна безпека підприємницької діяльності набуває в умовах перехідної економіки України, коли страховий ринок в країні майже не розвинутий (страхуванню підлягає всього 12 % ризиків, тоді як в країнах ринкової економіки – 90-95 %), а величина банківського відсотка через відсутність вільних кредитних ресурсів є надто високою.

Звичайно, за таких економічних умов господарювання у вітчизняних вільних економічних зонах національним підприємцям з метою забезпечення своєї конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому

ринках необхідно докласти відповідних зусиль і заходів, спрямованих на фінансову, правову та інформаційну безпеку своєї діяльності.

Програмою розвитку в Україні спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності на період до 2010 р. передбачено і надалі їх створення з ініціювання регіонів та центральних органів влади, тому зростатиме актуальність проблем фінансової, правової та інформаційної безпеки підприємницької діяльності. Розуміння цих проблем в умовах посилення конкуренції і вміння вибрати необхідні засоби фінансової, правової та інформаційної безпеки кожним підприємством вільної економічної зони сприятиме зростанню їх конкурентоспроможності і максимізації прибутку за умов відкритості економіки на світовому ринку.

Список літератури

1. Іващенко О., Павленко І. Проблеми та перспективи розвитку спеціальних економічних зон в Україні // Економічні реформи сьогодні. – 1999. – № 25. – С. 26-33.
2. Пила В., Чмырь Е. К вопросу формирования СЭЗ в Украине // Экономика Украины. – 1996. – № 5. – С. 18-24.
3. Програма розвитку в Україні спеціальних (вільних) економічних зон і територій із спеціальним режимом інвестиційної діяльності на період до 2010 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.99 № 1756 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 39. – С. 51-55.
4. Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон: Закон України від 13.10.92 № 2673-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 21.
5. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11.01.2001. – № 2210-ІІІ // Урядовий кур'єр. Орієнтир. – 2001. – № 50. – С. 1-16.
6. Про інформацію: Закон України від 02.10.92 № 2658-ХІІ // Урядовий кур'єр. – 1992. – № 148.
7. Сіваченко І.Ю., Кухарська Н.О., Левицький М.А. Вільні економічні зони. Навчальний посібник. – К.; Дакор; Алерта, 2001. – 480 с.
Отримано 22.05.2006